

Yksin maahan tulleiden nuorten arjen kansalaisuuden rakentuminen maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon ammattilaisten kuvaamana

Laura Bagans, Eveliina Heino & Marja Katisko

Tässä artikkelissa tarkastellaan yksin maahan tulleiden nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa työskentelevien ammattilaisten kuvaamana. Tutkimusaineisto koostuu kuudesta vuonna 2020 kerätystä maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon sosiaalialan ammattilaisen teemahaastattelusta. Analyysimenetelmänä on käytetty temaattista analyysiä. Tutkimustulosten perusteella ammattilaiset puhuvat arjen kansalaisuuden rakentumisesta kolmen eri teeman kautta, joita ovat *luottamus, autonomia ja yhteiskunnan rakenteet*. Luottamuksen merkityksestä puhuessaan ammattilaiset nostavat esiin oman roolinsa nuorten arjen kansalaisuuden rakentumisen tukena. Lisäksi ammattilaiset korostavat nuorten autonomiaa, jota heidän kuvauksissaan tukevat muun muassa nuorten solmimat sosiaaliset suhteet, yhteiskuntaa ja sosiaali- ja terveyspalveluita koskeva tieto sekä kokemukset itsenäisestä toimimisesta. Yhteiskunnan rakenteet näyttäytyvät ammattilaisten puheessa luovan pääosin rajoitteita nuorten arjen kansalaisuuden rakentumiselle. Vuonna 2020 voimaan astunutta lakimuutosta, jonka mukaan yksin tulleet nuoret voivat kuulua kotouttamispalveluiden ja jälkihuollon piiriin 25-vuotiaiksi asti, kuvataan päinvastoin nuoria monella tavalla tukevaksi muutokseksi.

Asiasanat: yksin maahan tulleet nuoret, arjen kansalaisuus, maahanmuuttajapalveluiden jälkihuolto

Tässä tutkimuksessa lähestymme kansalaisuutta ja sen rakentumista erään suuren suomalaisen kunnan maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon kontekstissa. Aineisto koostuu seläisten kuuden ammattilaisen haastattelusta, jotka kohtaavat työssään yksin maahan tulleita nuoria. Tutkimuksen fokus on jälkihuollon sosiaalipalveluiden arjen kansalaisuutta kehystävissä käytänteissä sekä siinä, miten nuorten arjen kansalaisuus niissä käytänteissä rakentuu. Arjen kansalaisuuden tarkastelussa kiinnostus kohdistuu arjessa tapahtuvaan toimintaan, ja siinä korostuu kansalaisuuden konstruktiivinen ja paikallinen luonne. Tällöin valmista kansalaisuuden kategoriaa ei oteta tutkimuksen lähtökohdaksi, vaan tarkastellaan kansalaisuuden rakentumista. (Heino 2018.)

Yksin maahan tulleet lapset ja nuoret ovat osa maailmanlaajuisia pakkomuuttoliikettä. He pakenevat Eurooppaan useista syistä. Lähtömaassa he ovat joutuneet usein kokemaan ihmisoikeusloukkauksia, aseellisia selkkauksia, köyhyyttä, vainoa, väkivaltaa, omaisten kuolemaa tai hyväksikäyttöä. (Martiskainen 2009, 46; Björklund 2014, 37; Thomas ym. 2018, 218.) Myös pakomatkat sisältävät fyysisesti ja psyykkisesti kuormittavia kokemuksia (Mustonen & Alanko 2011, 12–13). Lisäksi yksin maahan tulleet lapset ja nuoret ovat haavoittuvassa asemassa myös kohde- maassa, sillä he käyvät läpi ennakoimatonta turvapaikanhakuprosessia ja saattavat kokea syrjintää taustansa vuoksi (Björklund 2014; Hart 2014). Vaikka nuoret ovat monelta osin haavoittuvia, on heillä usein myös resursseja ja keinoja selviytyä vaikeista tilanteista ja muutoksista (Kohli 2007, 46; Hiitola 2019, 166; Kuusisto-Arponen 2016a, 2–3; Thomas ym. 2018, 221).

Merja Anis ja Riti Esberg (2018) ovat selvittäneet kirjallisuuskatsauksen avulla laadullisin menetelmin toteutettuja tutkimuk-

sia yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kokemuksista ja selviytymisstrategioista erilaisissa yhteisöissä ja palveluissa Belgiassa, Irlannissa, Isossa-Britanniassa, Ruotsissa ja Suomessa. Katsauksen perusteella yksin maahan tulleilla lapsilla on monia erilaisia selviytymiskeinoja muuton jälkeen, kuten hyvät suhteet ohjaajiin ja muihin sosiaalialan työntekijöihin sekä ystäviin, etenkin muihin yksin tulleisiin ja samaa kieltä puhuviin lapsiin. Lisäksi turvallisten ja pysyvien asumisratkaisujen, arjen rutiinien sekä harrastus- ja toimintamahdollisuuksien esitetään tukevan lasten hyvinvointia ja toimijuutta muuten epävarmassa elämäntilanteessa.

Vuonna 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa (Sisäministeriö 2017). Heistä 3 024 oli alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa (Maahanmuuttovirasto 2016). Jo vuonna 2016 Euroopan unioni kiristi ulkorajavalvontaansa ja maahanmuuttopolitiikkaansa, minkä vuoksi turvapaikanhakijoiden määrä väheni huomattavasti (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018a, 3). Keväällä 2020 turvapaikanhakijoiden määrä väheni entisestään Covid-19-pandemian seurauksena voimaan tulleiden rajaliikenteen rajoitusten vuoksi (Maahanmuuttovirasto 2020).

Turvapaikkahakemusten määrän laskusta huolimatta lapsia on vastaanotettu Suomeen, vaikkakin aiempaa pienempiä määriä. Valtioneuvosto vahvisti 27.2.2020 tekemällään päätöksellä 175:n haavoittuvassa asemassa olevan turvapaikanhakijan vastaanottamisesta. Tuolloin Suomeen haettiin Välimeren maista ensisijaisesti ilman huoltajaa olevia lapsia sekä yksinhuoltajaperheitä. (Valtioneuvosto 2020.) Eniten alaikäisiä turvapaikanhakijoita ilman huoltajaa on saapunut pääasiallisesti Afganistanista, Irakista, Somaliasta, Syyriasta ja Iranista (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018a, 3), ja suurin osa heistä on iältään 15–17-vuotiaita (Kuusisto-Arponen 2016b, 397; 2016b, 89).

Kunnat järjestävät Suomeen yksin tulleille nuorille palveluita eri tavoin. Esimerkiksi osassa kuntia palvelut järjestetään kotoutumispalveluissa ja osassa aikuissosiaalityössä. Useimmiten täysi-ikäistyminen tarkoittaa nuorille heikompia oikeuksia ja enemmän vastuuta. Monella nuorella on lyhyt oleskelulupa yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella, joka on ajoitettu päättymään 18-vuotissyntymäpäivän tienoille. Jatko-oleskeluluvan hakeminen ja odottaminen on nuorille psyykkisesti raskasta (esim. Björklund 2015, 54).

Martiskaisen ja Toivosen (2019) lisäksi myös esimerkiksi Schubert (2007, 184) kuvaa epävarmuuden oleskeluluvan pysyvyydestä vaikeuttavan sopeutumista uuteen asuinmaahan. Aikuissosiaalityön piiriin oli siirtymässä vuonna 2020 entistä enemmän maahanmuuttajapalveluiden jälkihuoltonuoria. Uusi 15.7.2020 voimaan astunut lakimuutos kuitenkin muutti tilannetta niin, että yksin tulleet nuoret voivat kuulua kotouttamispalveluiden ja jälkihuollon piiriin 25-vuotiaiksi asti (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon sosiaalityön ammattilaiset tekevät töitä pelkästään yksin tulleiden nuorten kanssa. Muutoksen myötä jälkihuollon ammattilaisten tarkastelu tulee entistä merkittävämmäksi. Lisäksi aiempia tutkimuksia, jotka kohdistuisivat nimenomaan maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon ammattilaisten kokemuksiin, on hyvin vähän (ks. Hirschovits-Gerz, Weckroth & Heino 2022).

Käytämme tässä artikkelissa Aniksen ja Esbergin (2018, 190) määritelmään nojaten käsitettä *yksin (maahan) tulleet nuoret*, jolla tarkoitamme alaikäisiä sekä alle 25-vuotiaita nuoria, jotka ovat tulleet Suomeen ilman huoltajaa. Ammattilaisilla tarkoitamme jälkihuollossa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja sosiaaliohjaajia. Heidän näkökulmansa on kiinnostava, sillä he työskentelevät läheisesti yksin tulleiden nuorten kanssa. Arjen kansa-

laisuus on puolestaan kiinnostava näkökulma, sillä sen avulla voi yhdistää sekä yksilötason että rakenteellisen tason tarkastelun ja tuoda esiin myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä (Lister 2003). Kun katse kohdistuu arkeen, myös kansalaisuutta kehystävät paikalliset kontekstit tulevat näkyväksi, samoin kansalaisuuteen liittyvät neuvottelut ja kamppailut (Lister ym. 2007, 89).

Kansalaisuuden tarkastelu käytäntönä

Kansalaisuuden tarkastelulla virallisena kansallisvaltion myöntämänä statuksena on pitkät perinteet. Klassikoksi nousseessa kansalaisuuden kuvauksessa Thomas Humphrey Marshall (1950) jakaa kansalaisuuden kolmeen eri osa-alueeseen: kansalaisoikeuksiin, poliittisiin oikeuksiin ja sosiaalisiin oikeuksiin. Marshallin teoria on innoittanut myöhempää kansalaisuustutkimusta, ja kansalaisuutta koskevissa tutkimuksissa viitataan kansalaisuuteen kuuluviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin (Lister 1997, 13).

Marshallin teorian muodostumisen jälkeen kansalaisuuden käsite on kehittynyt globalisaation myötä kohti kansallisvaltioiden rajoja ylittävää suuntaa (Ronkainen 2006, 238). Turnerin (2001, 203–207) mukaan ihmisoikeudet, vähemmistöjä koskevat oikeudet, kulttuuriset oikeudet ja ekologiset oikeudet määrittävät uudempaa, erityisesti 2000-luvulla muodostunutta lähestymistapaa kansalaisuuteen (mt.). Globaalissa maailmassa yksilöiden jäsenyys ei rajoitu ainoastaan paikallisiin ja kansallisiin konteksteihin (Hanerz 2003, 228), ja ylijärjaisuus määrittelee pakolaistaustaisten, kaksoiskansalaisten ja muiden ylijärjaisesti elävien henkilöiden arkea (esim. Harinen 2000, 155). Myöskään kansallinen identiteetti tietyn kansan jäsenenä ei enää sido yksilöä samalla tavalla maantie-

teelliseen alueeseen kuin aiemmin (Nivala 2006, 45).

Kansalaisuuden määrittely statuksena onkin kuvattu kapeaksi näkökulmaksi, sillä se ei tuo esiin ylijärjaisuutta eikä kansalaisuuden kokemusta ja rakentumista jokapäiväisessä elämässä. Yhtäältä virallisesta kansalaisuusstatuksesta huolimatta ihminen voi kokea ulkopuolisuutta suhteessa yhteisön jäsenyyteen erityisesti, jos tämä jäsenyys käsitetään ensisijaisesti etnisyydeksi (Pappi 2019, 267; Harinen 2003, 10; Lepola 2000, 385). Toisaalta myös ilman virallista kansalaisuutta voi olla osallisena suomalaisessa yhteiskunnassa. Esimerkiksi Suomessa pysyvä oleskelulupa määrittää sosiaalisia oikeuksia ja oikeutta sosiaaliturvaan, ei muodollinen kansalaisuus (Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta 1573/1993).

Kansalaisuus-käsitteen keskiössä on selkeä ydin: siinä on kyse kuulumisesta johonkin yhteisöön sekä osallisuudesta sen toimintaan (Harinen & Ronkainen 2003, 338; Katisko 2011, 11; Nivala 2006, 26). Kansalaisuutta onkin juridisen statuksen lisäksi tarkasteltu prosessina, joka muodostuu arkisissa käytänteissä sekä suhteessa yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin (esim. Lister 2003, 42). Tällöin kansalaisuutta on lähestytty *kansalaistumisena*, jolloin kohteena ovat olleet paikallistasolla tapahtuvat maahanmuuttajien ja hyvinvointivaltiollisten käytäntöjen kohtaamiset (Norberg & Wrede 2015), sekä *kansalaisuuden tapahtumina*, jolloin katse on arkisissa teossa ja käytännöissä, jotka vaikuttavat maahanmuuttajien oikeuksien toteutumiseen ja kuulumisen tunteen muodostumiseen (Hiitola & Vuori 2018, 328).

Kun kansalaisuutta lähestytään edellä kuvatusti prosessina, sen konstruktiivinen luonne tulee näkyväksi, sillä se rakentuu arkisissa suhteissa toisiin ihmisiin ja erilaisissa institutionaalisissa sekä epävirallisissa yhteyksissä. Kansalaisuuden eri elementtejä ovat

oikeudet ja velvollisuudet sekä osallisuus ja kuuluminen. Arjessa kansalaisuus toteutuu neuvotteluna näistä elementeistä. (Lister ym. 2007, 168; Vuori 2012, 235–236.)

Tässä tutkimuksessa käytämme käsitettä *arjen kansalaisuus* Listerin (1997) tavoin ja paikannamme tutkimuksemme konstruktiivisen kansalaisuustutkimuksen kentälle. Arjen kansalaisuudessa tärkeä huomio on siinä, että se koskee myös subjekteja, joilla ei ole virallista kansalaisen statusta (Hiitola & Vuori 2018, 327–329). Siinä missä poliittista kansalaisuutta, oleskelulupaa tai työpaikkaa voi hakea ja saada, arjen kansalaisuus ei ole koskaan niin sanotusti valmis, eikä sillä ole selkeää alku- eikä loppupistettä (Vuori 2012, 235–236). Arjen kansalaisuuden tarkastelu eroaa esimerkiksi kotoutumisen tarkastelusta siinä, että kotoutumisen tarkastelussa ollaan yleensä kiinnostuneita siitä, täyttävätkö maahanmuuttajat ennalta määritellyt kriteerit. Näitä kriteereitä ovat esimerkiksi suomen kielen oppiminen ja työllistyminen, jolloin keskiössä ovat ensisijaisesti hallinnolliset intressit. Arjen kansalaisuuden tarkastelussa huomio on yksilöiden arjessa sekä arkea kehystävissä rakenteissa. (Heino 2018a.)

Suomessa on sovellettu arjen kansalaisuuden käsitettä tarkasteltaessa maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden vanhempien arjen kansalaisuuden rakentumista (Heino 2018; Heino & Lillrank 2018). Näissä tutkimuksissa huomio on ollut vanhempien ja peruspalveluiden kohtaamisessa, suhteissa valtaväestöön sekä yhteiskunnallisissa diskursseissa ja niissä kulttuurisissa odotuksissa, joita vanhempiin kohdistuu (mt.). Myös Vuoren (2015), Vuoren ja Hiitolan (2018) sekä Turtiaisen, Kokkonen ja Viitalan (2018) tutkimuksissa arjen kansalaisuuden rakentumista on tarkasteltu kotouttamistyön viitekehyksessä. Tällöin huomio on ollut kotouttamistyön käytännöissä, jotka kehystävät oikeuksien, osallisuuden ja kuulumisen toteutumista institutionaalisella tasolla (mt.).

Tässä tutkimuksessa keskitytään ammattilaisten puheeseen yksin maahan tulleiden nuorten arjen kansalaisuudesta. Asiantuntijapuhetta voidaan tulkita toisen puolesta puhumisena sekä valtana määritellä muita (Karlsson 2006, 182). Tutkija voi puolestaan vahvistaa tätä asetelmaa jättämällä nuoret tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa on aina kuitenkin valittava tietty näkökulma, jolloin jotain väistämättä rajautuu ulkopuolelle. Tässä tutkimuksessa kiinnostus kohdistui nimenomaan ammattilaisten näkemyksiin, joiden voi katsoa edustavan insitutionaalista näkökulmaa.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta erään ison kunnan maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa työskentelevän ammattilaisen haastattelusta. Ensimmäinen kirjoittaja keräsi aineiston alun perin pro gradu -tutkielmaansa varten (Bagans 2020). Hän haki kunnalta tutkimuslupaa ja sen saatuaan otti yhteyttä maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon johtavaan sosiaalityöntekijään pyytäen tätä välittämään saatekirjeen ja suostumuslomakkeen tiiminsä sosiaalityöntekijöille ja sosiaaliohjaajille, jotta nämä pystyivät halutessaan ottamaan tutkijaan yhteyttä. Tämän jälkeen tutkijaan otti yhteyttä kuusi ammattilaista, joista kolme työskenteli sosiaaliohjaajana ja kolme sosiaalityöntekijänä. Tutkimuksen rajoituksena voidaan pitää aineiston pienuutta, mutta tavoitteenamme on ollut ymmärtää tutkittavaa ilmiötä, ei niinkään yleistää tutkimuksen tuloksia. Lisäksi suhteutamme tutkimuksemme tulokset aiempiin arjen kansalaisuutta koskeviin tutkimuksiin.

Puolistrukturoidut haastattelut etenivät haastattelijan etukäteen valitsemien teemojen avulla, joiden kautta arjen kansalaisuutta lähestyttiin monitasoisesti. Teemat olivat:

yksin tulleiden lasten ja nuorten arki ja tuen tarpeet, ammattilaisten työkäytännöt sekä nuorten arkea kehystävät rakenteet. Haastattelut toteutettiin keväällä 2020 Covid-19-pandemiaa seuranneiden poikkeusolojen aikana, jolloin kasvokkaiset tapaamiset olivat rajoitettuja. Näin ollen haastattelut pidettiin videopuheluna Skype for Business -sovelluksen välityksellä, ja ne nauhoitettiin ja litteroitiin. Lyhin haastattelu oli kestoaltaan 60 minuuttia ja pisin 80 minuuttia. Litteroitua aineistoa oli yhteensä 86 sivua. Haastateltavat nimettiin litterointivaiheessa tunnisteilla H1, H2 ja niin edelleen heidän anonyymiteettinsä suojelemiseksi.

Tässä artikkelissa olemme kiinnostuneita siitä, miten yksin tulleiden nuorten arjen kansalaisuus rakentuu jälkihuollon sosiaalialan ammattilaisten kertomuksissa. Aineiston analyysi toteutettiin temaattisen analyysin keinoin (Braun & Clarke 2006). Konstruktivisen kansalaisuustutkimuksen lähtökohtana on se, että valmista kansalaisuuden kategoriaa ei oteta tutkimuksen lähtökohdaksi, vaan tarkastellaan kansalaisuuden rakentumista kussakin kontekstissa (Heino 2018). Tämän lähtökohdan vuoksi lähdimme toteuttamaan analyysiä aineistolähtöisesti.

Ensimmäisessä vaiheessa erittelimme eri teemoja sen mukaan, mitä haastateltavat puhuivat asiakkaiden arjen kansalaisuuden rakentumisesta. Analyysimme mukaan luottamus, nuorten autonomia ja rakenteet nousivat haastatteluissa usein toistuviksi teemoiksi. Seuraavassa vaiheessa kiinnitimme huomiota eri teemoja erottaviin piirteisiin. Viimeisessä vaiheessa tarkastelimme kunkin teeman erityispiirteitä. Tällöin luottamuksen teeman kautta korostui ammattilaisten rooli nuorten arjen kansalaisuuden tukena. Nuorten autonomia -teeman alla puheen keskiössä oli puolestaan nuorten oma toimijuus, kun taas viimeisen eli rakenteita koskevan teeman alla huomio oli nuorten arjen kansalaisuuden

rakentumista kehystävissä instituutioissa. Seuraavaksi esittelemme tarkemmin tutkimustuloksiamme ja käytämme aineisto-otteita havainnollistaaksemme tulkintojamme.

Luottamus – ammattilaisten rooli nuorten kansalaisuuden rakentumisen tukena

Haastatellut maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollon ammattilaiset puhuvat omasta roolista nuorten kansalaisuuden rakentumisen tukena luottamuksen näkökulmasta. Luottamusta lähestytään odotuksena siitä, että toinen osapuoli tulee kohtelemaan luottajaa hyvän tahtoisesti (myös Heino & Lillrank 2020). Kaikissa haastatteluissa tulee esille, kuinka hyvä luottamussuhde työntekijään edesauttaa nuorten kiinnittymistä jälkihuollon palveluihin ja sitä kautta suomalaisen yhteiskuntaan, sillä työntekijät ohjaavat nuoria monissa sekä virallisissa että käytännön asioissa. Luottamussuhteen merkitystä maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa on korostettu myös aiemmissa tutkimuksissa, sillä julkisten palveluiden työntekijät toimivat niin sanottuina palveluiden portinvartijoina (Heino 2016; Turtiainen 2009).

Tässä tutkimuksessa luottamussuhdetta ja sen merkitystä eritellään yksityiskohtaisesti. Haastateltavat esittävät, että luottamussuhteeseen panostaminen on tärkeää erityisesti jälkihuollon asiakkuuden alkuvaiheessa. Kun nuoret oppivat luottamaan työntekijöihin, pystyvät ammattilaiset tukemaan heitä paremmin, mikä puolestaan vahvistaa työntekijöiden mukaan nuorten omaa toimijuutta.

H1: Kun luo pidempiaikaista asiakassuhdetta, joka todennäköisesti kestää kolme vuotta, nii siinä alkuvaiheessa ehkä vähän yliohjaakin, ja kuuntelee tai yrittän ainakin toimii näin, et sais semmost luottamusta. Koska mä oon huomannu, et jos semmonen luottamus löytyy ja syntyy, niin sen jälkeen se työskentely on paljon helpompaa, siihen alkuun ehkä yrittää satsata, se ei mun mielestä mitään erityistä tälle kohderyhmälle, vaan yleensäki asiakastyössä.

Luottamussuhteen rakentaminen vie haastateltavien mukaan aina aikaa, eli siihen tarvitaan useita tapaamisia ja niin sanotusti tilan antamista nuorille olla oma itsensä. Työntekijöiden puheessa korostuvat nuorten aiemmin katkenneet ihmissuhteet, koetut epäoikeudenmukaisuudet ja pettymykset sekä kohtaamattomuus viranomaisten taholta lähtömaassa, jotka kaikki heijastuvat luottamuksen rakentamiseen myös viranomaisiin Suomessa.

H5: Tietysti kun tulee uusi asiakas, jotenki yrittää luoda sitä luottamuksellista suhdetta ja, pikkuhiljaa syventää niitä asioita, mistä keskustellaan. Ja tavaltaan se vaatii ehkä aika paljon aikaa, että nuoret alkaa luottamaan siihen uuteen työntekijään. Mutta myöskin se, että yrittää kuitenkin pitää tapaamiset semmoisena, että nuoren on kiva tulla ja voidaan vähän vitsailla ja pitää mukavana ne tapaamiset, toisaalta sitten, että voidaan myöskin keskustella sit vakavista asioista ja. Ja sitten olisi riittävästi aikaa, jos aletaan puhumaan jostakin vaikeammasta asiasta, että ehditään käydä se siinä läpi, et se ei jäisi niinku kesken.

Luottamuksen rakentumista edesauttavat jälkihuollon työntekijöiden mukaan arkinen tekeminen ja nuorten tukeminen käytännön asioissa. Työntekijöiden puheessa korostuukin näkemys siitä, että arjen kansalaisuuden rakentuminen koostuu pienistä arkipäivän teosta, kuten erilaisten käytäntöjen opettelusta, jotka voidaan tulkita Hiitolan ja Vuoren (2018) kuvaamiksi kansalaisuuden tapahtumiksi ja joissa työntekijällä on keskeinen ohjauksellinen rooli.

Luottamusta rakennetaan asiakaskohtaisissa konkreettisissä tavoin. Haastateltavat kertovat esimerkiksi, että he eivät aina tapaamisen aikana kirjaa asiakaskertomusta, vaan keskittyvät nuoren kanssa keskusteluun. Mikäli kirjauksia tehdään asiakastapaamisilla, ammattilaiset arvioivat tarpeelliseksi selittää nuorille niiden tarkoitusta. Myös sovituista asioista kiinni pitäminen sekä päätösten perustelevminen vahvistavat heidän mukaansa nuorten

luottamusta sekä työntekijään että instituutioiden toiminnan oikeudenmukaisuuteen.

Yksi työntekijä kuvaa viesteihin ja puhe-
luihin viipymättä vastaamisen olevan keino
rakentaa luottamusta nuoreen. Pikainen rea-
gointi nuoren tarpeisiin saattaa työntekijän
mukaan jatkossa madaltaa nuoren kynnystä
ottaa yhteyttä työntekijään. Kun nuori tietää
saavansa vastauksen, hän alkaa luottamaan
työntekijään. Näin ollen palveluiden ennu-
settavuuden voidaan tulkita olevan merkittävä
tekijä luottamussuhteen rakentumisessa.

H5: Varmasti se, että, et jos lupaa tehdä jotain,
niin sitten sen muistaa tehdä ja tekee oman osuu-
den, et mitä on sovittuna. Jos jotain sitten ei pysty
tekemään jostain syystä tai ei pysty myöntämään
johonkin jotain rahaa, niin tavallaan sitten selittää
ne perusteet, että miksi. Ja myös että puhuu salas-
sapitovelvollisuudesta...

Luottamuksen rakentumista voi haastaa
työntekijöiden vaihtuvuus ja se, että uuden
työntekijän kanssa nuori joutuu aloitta-
maan luottamussuhteen rakentamisen aina
alusta. Useampi haastateltava tuo esille, että
jälkihuollon loppuvaiheessa nuoret kokevat
voivansa avautua asioistaan eri tavoin kuin
asiakkuuden alussa. Sen vuoksi ammattilaiset
kuvaavat kielteiseksi sen, että juuri kun luot-
tamus on saavutettu, asiakkuus jälkihuollossa
päättyy ja siirtyy aikuissosiaalityöhön.

H3: On ikävää, että ne työntekijät vaihtuvat suht
paljon, et kun näillä nuorilla ei ole niitä turvallisia
aikuisia hirveesti, niin olisi hienoa, jos se oma tur-
vallinen, tuttu työntekijä pystyisi pidemmän ajan
olemaan saman nuoren kanssa. Monilla nuorilla
esimerkiksi ohjaaja, joka on kuitenkin ehkä lähin
työntekijä, vaihtuu useamman kerran, sitten on vai-
kea taas ruveta luottaa siihen uuteen ohjaajaan ja...

H5: Kun se luottamuksen rakentaminenkin vie ai-
kaa, nuori ei sitten siinä alkuvaiheessa kerro kaikkia
asioita, nii ehkä tulee vasta siinä loppuvaiheilla esiin.
Sitten se jää vähän, vähän ehkä kesken.

Haastateltavien mukaan luottamuksen raken-
tumiseen vaikuttavat myös nuorten aiemmat
viranomaiskohtaukset. Ne nuoret, joilla on
myönteisiä kokemuksia, suhtautuvat työntekijöihin
avoimesti ja ottavat palveluita hyvin
vastaan. Heidän mukaansa nuoret ovat asu-
neet yleensä alaikäisinä perheryhmäkodeissa ja
ovat siten tottuneet tekemään ohjaajien kanssa
yhteistyötä. Se helpottaa myös jälkihuollon
työskentelyä.

H2: Kyllä mä koen, et nuoret aika avoimin mielin
siirtyy meille. Ja kiinnittyy aika hyvin. Et ehkä se
sit kertoo siitä, että niillä on syntynyt semmonen
luottamus sosiaalialan ihmisiä kohtaan, et heit on
kohdattu hyvin, koska aika harva mitenkää super
negatiivisesti ainakaan on asennoitunut.

Yksin tulleiden nuorten tulee rakentaa luotta-
mussuhdetta työntekijöiden lisäksi myös yh-
teiskuntaan. Luottamus yhteiskuntaa kohtaan
syntyy puolestaan arjen ennakoitavuuden
myötä, jota lyhyet oleskeluluvat rikkovat.
Mikäli yhteiskuntaan ei voi luottaa, heikentää
se työntekijöiden mukaan myös kiinnittymis-
tä esimerkiksi jälkihuollon palveluihin, sillä
nuori jää eräänlaiseen välitilaan odottaessaan
oleskeluluvan jatkoa. Tällöin nuorelle ei ole
selvää, onko hänellä oikeutta jäädä Suomeen,
mutta samaan aikaan häneen kohdistuu
velvollisuuksia Suomeen kiinnittymisestä
esimerkiksi suomen kielen oppimisen ja
muun opiskelun muodossa. Nuorella ei kui-
tenkaan välttämättä ole opiskeluun voimia
tulevaisuuden ennakoimattomuuden aiheut-
taman stressin vuoksi. Tällaisessa tilanteessa
nuorella ei ole mahdollisuutta neuvotella ja
rakentaa arjen kansalaisuuttaan (Lister ym.
2007), vaan hän joutuu ikään kuin subjektin
asemaan odottamaan hallinnollista päätöstä.

H1: Ku mä nään sen yksilönä, mun mielestä se on
tuhosaa sen luottamuksen rakentamisen suomalai-
seen yhteiskuntaan kannalta se, et ne on ollu lyhyitä
ne oleskeluluvat, et sillon ei oo sitä kiinnittymistä,
et okei mä asun täällä.

Haastateltavat esittävät, että luottamussuhteen rakentamista edesauttaa se, että jälkihuollon ikärajaa nostetaan 25 vuoteen, jotta yksin tulleet nuoret saavat riittävästi aikaa luottamuksen rakentumiseen ja työntekijällä on mahdollisuus ohjata nuorta pidempään arjen asioissa sekä tukea tätä opinnoissa. Haastateltavat esittävätkin arjen kansalaisuuden pitkäksi, vaativaksi ja herkäksi prosessiksi, johon yksin tulleet nuoret tarvitsevat vahvaa tukea.

Autonomia – nuorten oman toimijuuden vahvistaminen

Kansalaisuus on valtion ja yksilön välinen suhde, jossa yksilöllä on velvollisuuksien lisäksi myös vapaus toimia itsenäisesti. Kansalaisuuteen kuuluukin sekä osallisuus yhteiskunnan toimintaan että nuorten kohdalla holhouksesta irrottautuminen eli itsenäinen toiminta. (Harinen 2000, 27–34.) Tämä kaksijakoinen pyrkimys tulee esille niin aiemmissa tutkimuksissa (Heino 2018, 2021) kuin myös tässä tutkimuksessa. Jälkihuollon ammattilaiset kuvaavat sitä, kuinka nuorten on tärkeää oppia ottamaan vastuuta itsestään ja toimimaan arjessa itsenäisesti ilman viranomaisen apua. Määrittelemme itsenäisen toiminnan Listerin (1997, 16) tavoin autonomiaksi, joka on sosiaalinen oikeus määritellä elämänsä olosuhteet, tavoitteet sekä keinot tavoitteiden saavuttamiseksi.

Haastateltavat kertovat toivovansa, että nuoret pystyisivät rakentamaan Suomessa uusia sosiaalisia verkostoja, kouluttautumaan ja työllistymään sekä löytämään paikkansa yhteiskunnassa niin, että he kokisivat kuulumisuuden tunnetta. Haastateltavat pohtivat sitä, että nuorten kotoutumista voidaan määritellä useasta näkökulmasta: on eri asia kuvata nuorten uuteen asuinmaahan asettumista yhteiskunnan vaatimusten valossa kuin heidän

omasta näkökulmastaan sekä työntekijöiden käsityksen mukaisesti.

H6: Mä en oikein tiedä, et kenen kannalta sitä kotoutumista katsoo. Että onko se kotoutuminen yhteiskunnallisista lähtökohdista se, mitä katotaan, että just osaa kielen ja käy koulua ja on kiinnostunut johonki yhteiskuntaa hyödyttävään toimintaan...

Haastateltavat kertovat olevansa tietoisia yhteiskunnan vaatimuksista ja nuorten velvollisuuksista sekä pyrkivänsä ohjaamaan nuoria monin tavoin kohti sellaista arkea ja elämää, jossa he tekisivät itsestään tarpeettomia nuorten elämässä. Tukeminen ja kannustaminen ovat haastatteluissa esille tulleita keinoja edesauttaa nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista samanaikaisesti usealla tasolla. Haastateltavien mukaan kannustamisen avulla edistetään ensinnäkin nuorten konkreettista toimintaa ja asioiden itsenäistä hoitamista eli kansalaisuuden tapahtumia (Hiitola & Vuori 2018). Toiseksi jatkuvalla kannustamisella vahvistetaan nuorten kuulumisen tunnetta (myös Lister 1997) siten, että he kokevat olevansa kykeneviä toimimaan itsenäisesti suomalaisessa yhteiskunnassa.

Edellä mainittujen lisäksi jälkihuollon ammattilaiset edesauttavat nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista antamalla heille oikeuksia, toimintatapoja ja palveluita koskevaa tietoa. Haastateltavat esittävät tiedon tarjoamisen velvollisuutenaan, sillä kuten kotoutumislaissa määritellään, on ohjaus ja neuvonta kotoutumista edistävästä toimenpiteistä, palveluista sekä työelämästä kunnan viranomaisten vastuulla (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010). Myös Vuoren (2015, 398) ja Heinin (2018) mukaan tiedon jakaminen ja ohjaus ovat arjen kansalaisuuden rakentumisen keskiössä. Tässä tutkimuksessa käy ilmi, että jälkihuollon työntekijöiden tarkoitus on tiedon jakamisen avulla vahvistaa nuorten autonomiaa niin, että nuoret kyke-

nisivät tekemään informoituja ja punnittuja arjen valintoja esimerkiksi palveluiden hakemisen tai opiskelun suhteen.

H1: Kyl mä koen vastuuta, mulla on vastuu kertoo niistä oikeuksista, et mitä heillä on tässä yhteiskunnassa, mä en oikein osaa sanoa, et minkälaiset tiedot heillä on peruspalveluista, mutta kyllä mä koen vastuuks kertoo, että jos heillä esimerkiksi ois oikeus johonki tukeen, niin mä sit kerron, et sul ois oikeus tällaseen. Et mä en oleta, et se nuori itse itsenäisesti ymmärtäis, et sillä on siihen oikeus. Mut jonkun verranhan niillä on niinku omia verkostoja, et he niinku vertaisten kanssa vaihtaa mielipiteitä tai ajatuksia ja kokemuksia, et sit he sanoo mulle vaikka, et okei, että mun kaveri saa tätä, et voiks mäki saada.

Haastateltavien mukaan pelkästään tiedon antaminen nuorille heidän oikeuksistaan ei riitä, vaan kyky itsenäiseen asioiden hoitamiseen vahvistuu usein vasta toiminnan ja oman kokemuksen kautta. Muun muassa eri palveluiden käyttö opitaan vasta, kun palveluille on tarvetta. Ammatillaiset esittävät, että nuoret toimivat joskus välttämättä ymmärtämättä toiminnan tarkoitusta. Esimerkiksi he tiedostavat TE-toimiston tapaamiseen osallistumisen olevan tärkeää, mutta syy toimistolla asioimisen tärkeydelle saattaa olla heille epäselvä.

H6: Moni vielä jännittää asiointia erilaisten viranomaisten kanssa, eikä ihan täysin ymmärrä, miksi he tarvitsevat niitä viranomaispalveluita. Esimerkiksi TE-toimisto nähdään usein vaan sellasena niinkun, kotosuunnitelman laatijana, käyttäjänä. Jotenki raportin tarkastajana, et he ei ymmärrä sitä yhtälöä, että miks he on TE-toimiston asiakkaita, miks he saa kotoutumisen tukea ja työmarkkinaa tukee opintoihin.

Yhteiskunnan toiminnan selittämisen ja tiedon antamisen lisäksi yksi tärkeimmistä keinoista tukea nuorten autonomiaa on vastuuttaminen. Ammatillaiset kertovat pyytäneensä nuoria hoitamaan itsenäisesti omia asioitaan. Tällöin he tukevat ja ovat läsnä,

mutta pyrkivät siihen, että nuoret hoitavat itsenäisesti myös vaikealta ja epämiellyttävältä tuntuvia asioita. Listerin ja kumppaneiden (2007) mukaan arjen kansalaisuus rakentuu neuvottelusta oikeuksista ja velvollisuuksista. Nämä neuvottelut näkyvät vahvasti haastateltavien puheessa, sillä he kuvaavat sosiaalisten oikeuksien toteutumisen mahdollistuvan velvollisuuksien hoitamisen kautta.

H5: Ja kyllähän nuoretki monesti toivoo, että hoitaisi heidän puolestaan, mutta yleensä sitten sanotaan, että soitetaanko yhdessä ja, et jos sä aloitat puhumaan ja minä sitten autan siinä sinua. Se on se, millä oppii parhaiten, et ku aattelee, että, jälkihuoltoki aika menee aika nopeesti, et siinä vaiheessa, ku jälkihuolto päättyy, niin olis sitte tottunu hoitaa niitä asioita itse.

Lisäksi ammatillaiset kuvaavat nuorten sosiaalisten suhteiden tai niiden puuttumisen vaikuttavan nuorten mahdollisuuksiin toimia autonomisesti, mikä on tullut ilmi myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Anis & Esberg 2018). Yhtäältä ilman perhettä uudessa asuinmaassa olevien nuorten kerrotaan kokevan yksinäisyyden lisäksi huolta lähtömaassa asuvien läheistensä turvallisuuden puolesta. Toisaalta haastatteluissa tuodaan esille myös myönteisiä kokemuksia sosiaalisten verkostojen luomisesta. Useilla jälkihuollon asiakkaista on kummi- tai tukiperhe, joka antaa tukea arjessa. Sen lisäksi ammatillaiset kertovat nuorilla olevan ystäviä, enimmäkseen samasta maasta muuttaneita nuoria. Vaikka ammatillaiset arvelevat, että monikaan nuori ei jaa kavereiden kanssa kaikkein rankimpia kokemuksia, ovat sosiaaliset verkostot ja vertaistuki silti tärkeässä asemassa nuorten arjessa. Ammatillaiset esittävät, että myös ylirajaiset perhe- ja ystävyysuhteet toimivat parhaimmillaan voimavarana ja vahvistavat nuorten toimintakykyä uudessa asuinmaassa.

Paikallisista verkostoista huolimatta ammattilaisten kertomuksissa ei kuitenkaan vä-

lity vahvaa kuvaa nuorten kiinnittymisestä Suomeen. Ammattilasten mukaan nuorten kokemaa irrallisuutta ja epävarmuutta tulevaisuudesta vaikeuttavat heidän suunnitelmallista työtään sekä haastavat heitä kehittämään toimintatapoja vahvistaakseen nuorten toimijuutta nykyhetkessä.

H6: Ehkä yks sellanen, minkä mä oon pistäny merkille aikasemminki on se, että heidän on tosi vaikee miettiä tulevaisuutta. En tiedä puhunko kaikkien suomalaisten puolesta, mutta monesti minusta tuntuu, että suomalaiset niinkun asettaa erilaisia tavoitteita ja sit työskentelee niitä tavoitteita kohti ja on aika sellanen levollinen oletus siitä, et viiden vuoden päästä tilanne on vähintääki hyvä ja puitteet on sellaset, että pystyy havittelemaan unelmia ja tavoittelemaan sitä, mitä haluaa. Niin hirveen moni meidän asiakkaista ei pysty ajattelemaan, et mitä vuoden päästä, ei pysty suunnittelemaan sitä, ei pysty ajattelemaankaan sitä.

Useat ammattilaiset kertovat psykososiaalisen työn olevan erityisen tärkeää yksin tulleiden nuorten kanssa. He myös toivovat, että sille olisi enemmän aikaa kaikkien käytännön askareiden ohella. Haastatteluissa tuli kuitenkin näkyväksi se, että jälkihuollon kontekstissa psykososiaalinen tuki saattaa usein jäädä toissijaiseksi. Nuorten kiinnittymistä Suomeen avustetaan Kelan etuuksia hakemalla, oleskelulupa- ja passihakemuksia täyttämällä, taloudenhallintaa opettelemalla, opintopolkuja suunnittelemalla ja viranomaistapaamisiin nuoren mukana osallistumalla. Edellä mainitut voidaan tulkita konkreettisiksi kansalaisuuden teoiksi (Hiitola & Vuori 2018) institutionaalisessa kontekstissa, mutta ne eivät haastateltavien mukaan riitä nuorten kuulumisen tunteen lisäämiseksi.

Haastateltavilla oli kuitenkin yksittäisiä tapoja yrittää lisätä sekä nuorten kuulumisen tunnetta että autonomiaa vuorovaikutustilanteissa. Yksi tällainen keino oli nuorten suomen kielen käytön tukeminen. Lisäksi tulkkauksen esitettiin tuovan usein jännitettä

tapaamiseen ja mahdollisesti nostavan nuorten kynnystä kertoa itselleen tärkeistä asioista.

H6: Ja usein siis mä oon antanu heidän ite myös aika pitkälti päättää siitä, et meilhän on nykyään puhelintulkkaukset, että jos tuntuu, että ei keskustelu etene sen kielimuurin takia, nii sit tietysti tulkki käyttöön, mut et myöski usein kysyn, että toivooko tulkkia vielä tapaamisiin ja monet niinkun ehkä, se on ollu tosi huomattavaa, et sit ku tulkki on jääny pois nii he on niinku ehkä jännittäny sitä tulkin läsnäoloa monet aika paljon, et se keskustelu sen tulkin poisjäämisen jälkeen on ollu tosi paljon niinku avoimempaa ja sellasta rennompaa ja helpotuneempaa jopa, et sit ollaan niinkun ekaa kertaa päästy juttelemaan jostain tietyistä asioista vasta sen jälkeen, kun tulkki on jääny pois.

Suomen kielen käyttäminen asiakastapaamisilla esitetään oppimiskokemuksena asiakkaille. Samalla se auttaa työntekijöitä ja nuoria tutustumaan toisiinsa kielellisten kömmähdysten kautta luoden siten rentoutta kohtaamisiin. Haastateltavat kertovat myös käyttävänsä elekieltä ja jonkin verran selkosuomea. Ennen kaikkea vuorovaikutuksen asiakkaiden kanssa nähdään tapahtuvan luonnollisesti, ja siihen ei kiinnitetä jatkuvasti erityistä huomiota. Työntekijät kertovat kuitenkin, että he aina varmistavat sen, että asiakas on ymmärtänyt tapaamisessa käsitellyt asiat, ja vaikeista tai virallisista asioista puhuttaessa he tilaavat tulkin. Osa työntekijöistä kertoo tilaavansa tulkin mukaan tapaamisille, mikäli tietää nuoren kielitaidon olevan heikko, sillä autonominen toiminta edellyttää käsiteltävien asioiden perusteellisen ymmärtämisen.

Yhteiskunnalliset rakenteet – yhteiskunnan instituutiot ja niiden toimintatavat

Oman työnsä ja nuorten arkea kuvaavien teemojen lisäksi ammattilaiset puhuvat ra-

kenteista, jotka kehystävät sekä nuorten arkea että ammattilaisten työtä nuorten parissa. He nostavat esille puutteellisten resurssien vaikutuksen työhönsä ja samalla asiakkaiden asioiden edistämiseen. Vaikka aineiston perusteella nuoret kohdataan pääsääntöisesti yksilöllisesti ja tapaamisaikoja on suhteellisen hyvin saatavilla, kokevat ammattilaiset kuitenkin riittämättömyyttä suhteessa nuorten tarpeisiin. Jälkihuollon palveluissa oli haastattelujen ajankohtana paljon vuonna 2015 Suomeen tulleita nuoria. Kuten yksi haastateltavista pohtii, on niin sanotun pakolaiskriisin aikaan Suomeen tulleiden nuorten kohtaamisessa ja palveluiden kehittämisessä edelleen parannettavaa.

H1: Et tavallaan ne on koko aika niitä käsitellään semmosena laumana. Ei saa yksilökohtasta. Nii siellä on tosi monta, jotka on viel tosi niinku tarvitsevi...

Tärkein ja samalla eniten haasteita nuorten arkeen tuova tekijä on haastateltavien mukaan oleskelulupakäytännöt, joista puhuttiin myös aiemmin esitettyjen teemojen alla. Ammattilaiset kertovat, että erityisesti vuoden 2015 jälkeen myönnetyt lyhyet vuoden oleskeluluvat ovat tuottaneet nuorille henkistä kuormitusta ja haasteita uuteen asuinmaahan kiinnittymiseen. Sen lisäksi myös ammattilaiset ovat kuormittuneet oleskelulupahakemusten täyttämisen ohjaamisesta aiheutuvasta työstä, mikä tarkoittaa myös sitä, että psykososiaaliselle työlle on jäänyt vähemmän aikaa.

Työntekijät kertovat, että jatko-oleskelulupien odottaminen luo nuorille suurta stressiä, joka ilmenee esimerkiksi keskittymisvaikeuksina, univaikeuksina, psykosomaattisina vaivoina, oppimisvaikeuksina sekä itsetuhoisuutena. Vaikka tilanne on työntekijöiden mukaan tällä hetkellä rauhallisempi kuin vuonna 2015, kuvaavat he maahanmuuttoliittista ilmapiiriä ja maahanmuuttoviraston

käytänteitä edelleen haasteellisiksi. Tiukentunut maahanmuuttopolitiikka on johtanut myös perheenyhdistämisen vaikeutumiseen, mikä on iso nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista vaikeuttava tekijä.

H1: ...kiinnittyminen on tosi hankalaa, jos on epävarmaa saako jäädä Suomeen. Sillon energia menee siihen, että pelkää, tuleeko kielteinen päätös. Ja siinä vaiheessa, kun tulee pysyvä oleskelulupa, niin ehkä tulee eri tyyppisiä haasteita, et nyt tää on mun loppuelämän paikka, että se on musta itsestä kiinni. Tai jotenki, et se oikeesti tajuu, et nyt mä asun Suomessa, et ei oo enää sitä uhkaa, nii sit ehkä joutuu kohtaamaan niit traumoja, jotka on ehkä ollu taka-alalla sen takii, ku on vaan miettiny, et saaks tänne jäädä vai ei. Se on ehkä aika tuhoisaa sen kotoutumisen kannalta.

Monet työntekijöistä kertovat kohtaavansa vaikeuksia vastata nuorten psyykkisen tuen tarpeisiin. Työntekijöiden puheissa välittyy arjen vakauttamisen näkökulma siinä, että nuorten arkirutiineja ja päivärutiineja pyritään vahvistamaan. Arjen sujumisen tulkitaan luovan perustan turvallisuuden tunteelle, ja samalla se tukee menneisyyden käsittelyssä ja tulevaisuuden rakentamisessa (myös Turtiainen 2017, 217).

Lisäksi useampi työntekijä toivoisi asiakkaiden saavan erityistä psykososiaalista tukea traumataustansa käsittelyyn. Tuen piiriin ohjaaminen nähdään vaikeana joustamattomien palvelurakenteiden vuoksi. Puutteellisten palveluiden lisäksi asiakkaiden saaminen mukaan olemassa oleviin palveluihin kuvataan haastavana esimerkiksi siitä syystä, että osa nuorista ajattelee psyykkisestä hyvinvoinnista hyvin eri tavalla kuin työntekijät, eivätkä keskustelun avulla toteutettavan psyykkisen tuen hyödyt aina välity heille (myös de Arruda Camara 2022).

H3: psyykkiseen hyvinvointiin, niin he tarvitsisi paljon enemmän, mutta yleensä monet ei halua ottaa sitä tukea vastaan, et vaikka on univaikeuksia

ja koulussa vaikeuksia ja ahdistusta ja masennusta ja näin, niin ne monet ajattelee, että keskusteleminen ei auta. Eikä halua lääkkeitä ottaa. Sitten tuntuu kun näkee, että hän voi huonosti ja haluaisi auttaa, mutta ei ole mitään keinoja auttaa, et ku ne, mitä meillä on tarjota on, et varaa lääkärille ajan ja sitä kautta pääsee vaikka psykologille tai psyk. puolelle keskustelemaan ja siihen lisäksi joku sopiva lääkitys ja, et se auttaa. Mutta jos nuori ei itse halua, niin eihän sitä voi pakottaa.

Keinottomuus ja voimattomuus vastata nuorten tuen tarpeisiin ovat läsnä työntekijöiden kertomuksissa muutoinkin kuin vain mielen-terveyspalveluiden piiriin ohjaamisessa. Esimerkiksi rasismiin ja eriarvoiseen kohteluun puuttuminen koetaan haastavana. Nuoret eivät välttämättä halua puhua työntekijöille rasismista, mikä voi johtaa siihen, että työntekijöillä ei ole siitä tietoa. Näin ollen he eivät voi myöskään puuttua siihen tai tukea nuoria kokemustensa käsittelyssä. Haastateltavat kertovat, että puhetta rasismista on varsin vähän, ja ammattilaiset uskovat nuorten joutuvan rasismiin kohteeksi kertomaansa useammin. Lisäksi he arvelevat, että rasismi on sekä arkipäiväistä että rakenteellista.

H3: Ehkä on eniten ollu just niitä, et kun ne hakee työharjottelupaikkaa, on vaikeaa saada. Ja ne sit itse ainaki ajattelee, et se on sen takia, että on ulkomaalainen. Ja ehkä asunnon saaminen, et sitä oli ehkä enemmän silloin alaikäispuolella perheryhmäkoodissa ja tukiasumisyksiköissä, kun ne etsi sitä ekaa asuntoa ja jos oli yksityiseltä markkinoilta, okei, et maahanmuuttajapalveluiden asiakas, ei, ei sitte. Et tosi ikävää.

Lisäksi ammattilaiset kertovat, että sosiaalista eriytymistä tukevia toimintamalleja löytyy vielä huomattavan paljon, ja he tuovat esille erilaisia käytäntöjä, joissa tehdään erotteluja valtaväestöön kuuluvien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten välille, kuten seuraavassa esimerkissä käy ilmi:

H4: ...Olen valitettavasti nyt kuullu sitä, et vielä ammattikoulussakin laitetaan maahanmuuttajia omaan ryhmään ja suomalaiset omaan ryhmään, et se on kyl tosi harmi. Mä oon välillä ollu siis ihan raivoissani tästä, kun mä kuulen nuorilta näitä. Ne kuitenkin ihan peruskoulun päättötodistuksella hakee kouluun, niin miks ne siellä sit erotellaan vielä maahanmuuttajat erikseen.

Rasismien kokemukset vaikeuttavat haastateltavien mukaan kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan, sillä niiden myötä nuorille syntyy kokemuksia siitä, etteivät he ole tervetulleita Suomeen eivätkä he kuulu osaksi yhteiskuntaa, vaikka he itse tekevät töitä kuulumisen eteen. Näin ollen yhteiskunnan jäsenyys näyttää olevan sidoksissa ensisijaisesti etnisyyteen ja ihonväriin (myös Harinen 2000, 2003). Rasismi on haastateltavien mukaan usein piiloista tai sitä on vaikeaa todistaa ja erottaa esimerkiksi edellä mainitusta oppilaiden niin sanotusti perustellusta jaosta opintojen aikana.

Ylipäätään suomalaisessa yhteiskunnassa arvioidaan olevan paljon epäkohtia, joihin tulisi puuttua. Tällöin nuorten omasta motivaatiosta ja työntekijöiden tuesta huolimatta eteneminen kohti yhteiskunnallista osallisuutta on haastavaa.

H1: Et jos niihin satsataan ja kotoutetaan ne hyvin, et jos tää alku menis hyvin, niin niistä tulis aika helposti yhteiskunnan jäseniä, jotka on niinku tuottavia. Mut et paljonhan täs on viel tekemistä, ku tää rakenne ei toimi, et ne ei niinku oo sujuvia ne reitit sinne työelämään ja veronmaksajiks, vaan, että siin on paljon sellasta estettä, jota pitäis madaltaa.

Haastateltavien kuvauksissa ne nuoret, jotka oppivat nopeasti suomen kieltä ja saavat ystäviä tai muita sosiaalisia kontakteja, näyttävät asettuvan paremmin Suomeen. Työntekijöiden mukaan maahanmuuttajuus mielletään usein negatiiviseksi kategoriaksi, johon kuuluminen vaikuttaa arjessa erilaisiin kohtaamisiin ja arjen kansalaisuuden rakentumiseen. Yhden

haastateltavan tarinassa asiakas ei kokenut, että edes Suomen kansalaisuuden saaminen muuttaisi tilannetta, jossa hän ei kuuluisi enää maahanmuuttajien kategoriaan.

H3: Tulee mieleen yks asiakas, joka just kertoi, et 'Mut se on, vähän niinku, et se on normaalia, et näin se on aina ollut tän viiden vuoden aikana. Et mä tulen aina olemaan maahanmuuttaja, et se ei tule ikinä muuttumaan. Et vaikka mä opin suomen kieltä ja vaikka mä saan vaikka kansalaisuuden, nii mä oon kuitenkin maahanmuuttaja, et se näkyy mussa heti.' Se oli jotenki niin koskettavaa, et oi ei, et... Ja näki sen niinku negatiivisella tavalla, et on huono asia.

Kansalaisuutta on vaikea rakentaa tilanteessa, jossa ympäristö asettaa sille jatkuvia haasteita. Ammattilaisten mukaan maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa on käytössä menetelmiä, joilla nuorten asettumista uuteen yhteiskuntaan voidaan tukea. Toimivat menetelmät vaativat kuitenkin aikaa, jota ammattilaisilla ei ole tarpeeksi. Perinteisten toimistotapaamisten lisäksi kotikäynnit ovat kotouttamistyölle tärkeä väline, mutta haastateltavat kertovat, että heillä ei ole juurikaan aikaa jalkautua nuorten arkeen. Useat ammattilaiset toivovat, että kotikäynteihin olisi enemmän aikaa. He näkevät, että kotona tapahtuvien kohtaamisten kautta he voisivat tutustua nuoriin paremmin ja tukea heitä heidän omassa ympäristössä ja heidän ehdoillaan.

H4: Me ei tällä hetkellä ehitä hirveesti liikkumaan toimistolta, et meidän kaikki tapaamiset on pääasiassa siellä. Tietysti pakolliset TE-toimisto, koulu-palaverit, mutta kotikäynneille esimerkiksi me ei juurikaan ehditä, ellei sit oo joku akuutti tilanne, et pitää mennä. Tai muutenkaan sinne nuoren ympäristöön, et siihen liikkumiseen ei oo ollenkaa aikaa. Se olisi monesti nuoren edun mukasta, että me liikuttas myös hänen luokse, eikä hän aina meidän luokse, koska sit käy myös niin, et ne ei aina tule sitte meidän luokse.

Haastateltavat kuvaavat eri tilanteita, joissa nimenomaan yhteiskunnalliset ja palveluihin sidoksissa olevat rakenteet haastavat nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista ja jälkihuollon työntekijöiden työtä. Aineiston keruun aikana toukokuussa 2020 ei ollut vielä tietoa siitä, meneekö lakimuutos yksin tulleiden jälkihuollon ikärajan nostamisesta läpi tai milloin laki mahdollisesti tulisi voimaan. Nuorten arjen kansalaisuuden rakentumisen näkökulmasta pidempi kotoutumisaika ja 25-vuotiaaksi jatkuvat jälkihuollon palvelut tulkitaan tarpeelliseksi aiemmissä tutkimuksissa (esim. Lepola 2019; Turtiainen ym. 2018; Hiitola & Vuori 2018). Myös tähän tutkimukseen osallistuneet ammattilaiset kertovat, että pidempiaikainen jälkihuollon tuki edesauttaisi nuoria pärjäämään paremmin itsenäisesti uudessa yhteiskunnassa. He myös arvioivat, että maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa on nuorten tukemiseen paremmat edellytykset kuin aikuissosiaalityössä ja että jälkihuollon palvelut vastaavat paremmin asiakkaiden tarpeisiin.

H5: No kyllä ehdottomasti kannatan sitä, että se jälkihuoltoikä nousis myöski tääl maahanmuuttajapuolella. Et vähän tuntuu, että ne prosessit monella sit jää vähän kesken. Ei ehkä ehitä kaikkea saamaan valmiiksi. Varsinkin näillä, kellä on ollut näitä lyhyitä oleskelulupia, niin sitä aikaa on menny niin paljon tämmöseen byrokraatiaan ja sitten on vielä asioita, missä tarvitsis tukea. Ja on psyykkisesti huonovointisuutta ja sit ehkä että ei osata vielä hoitaa raha-asioita tai Kela-asioita, tarvitsee paljon tukea. Et jos on tullu vaikka luku- ja kirjutustaidottomana, nii se vie sit kuitenkin aika paljon aikaa, et osaa täyttää lomakkeita ja vielä tämän Suomen byrokraatian, mikä on suomalaisilleki vaikeaa, niin sitten vielä että luku-kirjutustaidottomalle, jolla on eri äidinkieli ja sitten on koko tämä prosessi, niin jää vähän kesken...

Tutkimustulosten näkökulmasta on kiinnostavaa tietää, että nuoret saavat jatkossa tarvittaessa jälkihuollon palveluita 25-vuotiaiksi asti. Lainmuutosta voidaan pitää hyvänä

esimerkkinä siitä, kuinka sosiaalipalvelut ja lainsäädäntö muokkautuvat vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin. Jälkihuollon käytännöissä mahdollisuudet nuorten arjen kansalaisuuden rakentumiseen ovat todennäköisesti paremmat kuin aikuisosiaalityön piirissä, sillä tällöin suhteet samoihin työntekijöihin ovat pidempiaikaisia ja työntekijät ovat erikoistuneet nimenomaan jälkihuollon kysymyksiin.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa tarkastelimme sitä, miten yksin maahan tulleiden nuorten arjen kansalaisuus rakentuu jälkihuollon sosiaalialan ammattilaisten kertomuksissa. Analyysimme tuloksena tunnistimme ja nimesimme kolme teemaa.

Luottamuksen teeman kautta ammattilaiset toivat esille omaa rooliaan nuorten arjen kansalaisuuden rakentumisen tukena. *Autonomiasta* keskustellessaan puolestaan esiteltiin erilaisia keinoja, joilla nuorten itsenäisyyttä voidaan edesauttaa. Tällöin nuorten oma toimijuus oli keskiössä. *Yhteiskunnallisten rakenteiden* teeman alla käsiteltiin moninaisia arjen kansalaisuuden rakentamista edistäviä ja estäviä tekijöitä.

Luottamuksen merkitys on tullut esille myös aiemmissa maahanmuuttajien ja ammattilaisten suhteen merkitystä koskevissa tutkimuksissa (Turtiainen 2009; Tanttu 2017; Heino 2020). Tässä tutkimuksessa haastatellut ammattilaiset tulkitsivat luottamuksen myönteiseksi ilmiöksi, sillä se edesauttaa nuorten kiinnittymistä sekä jälkihuollon palveluihin että suomalaisen yhteiskuntaan. Samalla sen rakentaminen kuitenkin vie aikaa, jolloin pidemmät asiakassuhteet ovat tarpeen. Luottamuksen merkitys nimenomaan maahanmuuton jälkeen uudessa yhteiskunnassa ja arjen kansalaisuuden kontekstissa on tekijä, johon ei aiemmassa kansalaisuus-

tutkimuksessa ole kiinnitetty paljoakaan huomiota.

Nuorten autonomian merkityksellisyyttä korostettiin vahvasti osaltaan varmasti siksi, että yksi jälkihuollon ydintavoitteista on nuorten tukeminen itsenäiseen toimintaan. Yhteiskuntaa ja palveluita koskevan ymmärrettävän tiedon välittämisen merkityksen korostuminen myötäilee myös aiempien tutkimusten tuloksia (esim. Turtiainen & Hiitola 2015; Vuori 2012).

Ammattilaisten kuvauksissa yhteiskunnalliset rakenteet haastavat nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista ja jälkihuollon työntekijöiden työtä. Pitkät oleskelulupa-prosessit, perheenyhdistämisen vaikeus sekä nuorten kokemana rasismi vaikeuttavat nuorten kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan (myös esim. Kuusisto & Korjonen-Uusipuro 2018; Björklund 2015). Lisäksi tiukentunut maahanmuuttopolitiikka ja oleskelulupakäytännöt vievät jälkihuollon työn fokuksa psykososiaalisesta työstä byrokraattisten asioiden hoitamiseen. Jälkihuollon ammattilaiset toivovatkin parempia resursseja, jotta esimerkiksi rakenteellinen vaikuttaminen olisi mahdollista. Tulkitsemme kuitenkin, että jälkihuollon ikärajan nostaminen 25 vuoteen tulee tukemaan nuorten arjen kansalaisuuden rakentumista tarjoamalla heille pidempiaikaista tiivistä tukea.

Tutkimustuloksiamme voi tarkastella artikkelin alussa esittämiemme käsitteiden kautta, joita ovat *kansalaistuminen* (Nordberg & Wrede 2015) sekä *kansalaisuuden tapahtumat* (Hiitola & Vuori 2018). Kansalaistumisen tarkastelussa huomio kiinnittyy institutionaaliin kohtaisiin asiakkaiden ja työntekijöiden välillä, kuten on tässäkin tutkimuksessa. Tutkimukseemme osallistuneet työntekijät kuvaavatkin itseään nimenomaan nuorten tukijoiksi ja rinnalla kulkijoiksi. Samalla jälkihuolto näyttäytyy sosiaalisena oikeutena, joka tukee myös muiden oikeuksien toteu-

tumista sekä velvollisuuksien suorittamista. Aiemmissä tutkimuksissa (esim. Sotkasiira 2018; Heino 2018) on esitetty huolta siitä, että pahimmillaan julkisissa palveluissa ja kotouttamistyössä tuetaan ainoastaan tietynlaista ja ennalta määriteltyä toimijuutta, jolloin asiakkaan yksilölliset elämäntilanteet ja resurssit eivät tule huomioiduksi. Tutkimustuloksemme antavat kuitenkin päinvastaisen kuvan nuorten kohdalla, sillä työntekijät vaikuttivat tiedostavan oman toimintansa ongelmakohdat ja puhuivat siitä, millä tavalla jälkihuollossa yksilöllisyys otetaan huomioon ja luodaan turvallisia tiloja, jossa nuorilla olisi niin sanotusti mahdollisuus olla oma itsensä. Myös jälkihuollon ikärajan nostoa perusteltiin vahvasti tällä argumentilla. On huomionarvoista, että vaikka työntekijät asemoivat itsensä aktiivisiksi toimijoiksi nuorten kansalaistumisen prosessissa, samalla he esittivät kuitenkin nuoret ensisijaisesti toimijoina, jotka itse rakentavat arjen kansalaisuuttaan.

Kansalaistuminen näyttäytyy tässä tutkimuksessa pitkäkestoisena prosessina. Tämä prosessi koostuu kansalaisuuden tapahtumista, jotka toteutuvat sekä jälkihuollon ja muiden palveluinstituutioiden kontekstissa että sen ulkopuolella. Kansalaistumisen tapahtumat ovat sekä hyvin konkreettisia, kuten lomakkeiden täytön ja raha-asioiden hoidon opettelu, että kuuluvuuden ja osallisuuden tunteiden rakentamista erilaisten ja eri konteksteissa tapahtuvien sosiaalisten kohtaamisten kautta.

Tutkimustuloksemme myötäilevät Turtiaisen, Kokkosen ja Viitasalon (2018) tulosta siitä, että ammattilaiset tarkastelevat kansalaisuuden rakentamista järjestelmäkeskeisesti ja ensisijaisesti ammatillisesta näkökulmasta. Tämä näkökulma on ymmärrettävä, sillä he kohtaavat nuoria institutionaalisessa kontekstissa ja heidän työllään on tarkkaan määritellyt kehukset. Näkökulma saattaisi hieman muuttua, mikäli ammattilaiset pääsisivät tekemään

toiveidensa mukaisia kotikäyntejä ja jalkautuvaa sosiaalityötä sekä olemaan enemmän läsnä nuorten arjessa. Järjestelmänäkökulma auttaa kuitenkin ammattilaisia hahmottamaan rakenteita, jotka kehystävät sekä nuorten arkea että heidän omaa työtään, mikä tekee juuri tämän näkökulman tarkastelusta merkityksellisen.

Jatkossa olisi kiinnostavaa tarkastella sitä, miten yksin maahan tulleet nuoret hahmottavat itse arjen kansalaisuutensa rakentumista, millä tavalla sellaiset tekijät kuten sukupuoli, toimintakyky ja monikielisyys vaikuttavat arjen kansalaisuuden rakentumiseen sekä miten nuorten näkökulma mahdollisesti eroaa ammattilaisten näkökulmasta.

On huomioitavaa, että arjen kansalaisuuden rakentuminen tapahtuu ristiriitaisissa olosuhteissa ja sellaisten rakenteiden kehystämänä, joista osa tukee ja osa estää nuorten yhteiskunnan täysvaltaiseksi jäseneksi tuleamista. Arjen kansalaisuuden rakentumisen kannalta olisikin oleellista korostaa enemmän nuorten yhteiskunnallista osallisuutta tukevia mekanismeja. Ihmisoikeusperustaisen kansalaisuusnäkökuvan sekä nuorten yhtäläisten oikeuksien ja velvollisuuksien vahvistaminen suhteessa valtaväestöön voisi edistää nuorten osallisuutta.

Viitteet

- 1 Pro gradu -tutkielmassa keskityttiin ensinnäkin siihen, minkälaisia tarpeita ammattilaiset kuvasivat yksin tulleilla nuorilla olevan ja miten he kuvasivat vastaavansa näihin tarpeisiin. Toiseksi huomio oli yksin tulleiden nuorten arjen kansalaisuuden rakentumisessa. Tässä artikkelissa syvennämme ja tarkennamme jälkimmäistä näkökulmaa julkaistun pro gradu -tutkielman pohjalta.

Lähteet

- Anis, Merja & Esberg, Riti (2018) Turvaa ja suojelua palveluista ja vertaisista? Lapset pakolaisina ilman vanhempiaan. Teoksessa Johanna Hiitola & Merja Anis & Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 189–213.
- Bagans, Laura (2020) *Yksin tulleiden pakolaisnuorten arjen kansalaisuuden rakentuminen maahanmuuttajapalveluiden jälkihuollossa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Björklund, Krister (2014) *”Haluan koulutusta, haluan työtä ja elämän Suomessa”*. *Yksintulleiden aikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa*. Turku: Siirtolaisinstituutti, Tutkimuksia A 48.
- Björklund, Krister (2015) *Unaccompanied refugee minors in Finland. Challenges and good practices in a Nordic context*. Turku: Institute of Migration, Migration studies C 26.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.
- De Arruda Camara, Anna-Maija & Heino, Eveliina Maria & Juvonen, Tarja (2022) Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä ammattilaisten kuvaamana. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 30 (1), 44–64.
- Hannerz, Ulf (2003) Kulttuurien määritelmien yhteentörmäys. Suom. Olli Löytty. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 213–232.
- Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 11.
- Harinen, Päivi (2003) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyyttä, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 38.
- Harinen, Päivi & Ronkainen Jussi (2003) Matkalaukku ja pari passia. Kaksoiskansalaisuus yhteiskunnallisen jäsenyyden muotona. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyyttä, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 38, 302–343.
- Hart, Jason (2014) Children and forced migration. Teoksessa Elena Fiddian-Qasmiyeh & Gil Loescher & Katy Long & Nando Sigona (toim.) *The Oxford handbook of refugee & forced migration studies*. Oxford: Oxford University Press, 383–394.
- Heino, Eveliina & Lillrank, Annika (2020) Institutionaalisen luottamuksen rakentuminen - maahanmuuttajataustaiset perheet perus- ja vammais- palvelujen käyttäjänä. *Sociologia* 57 (4), 346–362.
- Heino, Eveliina (2018) *Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot: arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heino, Eveliina & Lillrank, Annika (2018) Vaihtoehdottomuuden, epä tietoisuuden ja taistelun kentillä. Maahanmuuttajataustaisten vammaisen lapsen vanhempien arjen kansalaisuuden rakentuminen. *Kuntoutus* 41 (4), 5–19.
- Heino, Eveliina (2016) Ymmärrystä ja tukea – kohtaamattomuutta ja vääryyttä. Venäläistaustaisten perheiden institutionaalisen luottamuksen ja epäluottamuksen rakentuminen suomalaisia peruspalveluita kohtaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2), 127–137.
- Hiitola, Johanna (2019) *Olen turvassa, mutta yksin. Yksin tulleet nuoret vaikuttajina ja kotoutumassa*. Helsinki: Punainen Risti. <https://rednet.punainenristi.fi/system/files/page/Olen%20turvassa%20mutta%20yksin%20julkaisu.pdf> (Viitattu 6.9.2020.)
- Hiitola, Johanna & Vuori, Jaana (2018) Afganistanilaisten pakkomuuttajien arjen kansalaisuus ja toiminnan mahdollisuudet. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 326–342.
- Karlsson, Liisa (2006) Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Tuukka Lahti (toim.) *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, 173–194.
- Katisko, Marja (2011) *Kansalaisuus työyhteisön arjessa: maahanmuuttajien kertomuksia työelämästä*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kohli, Ravi K. S. (2007) *Social Work With Unaccompanied Asylum Seeking Children*. London: Palgrave Macmillan.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2018a) *Tiekartta. Yksin tulleiden aikäisten maahanmuuttajien kuulumisen tunteen tukeminen ja sosiaalisen tuen kehittäminen Suomessa*. TRUST-kärkihanke. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2018b) Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 370–378.

- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016a) *Yksin tulleiden nuorten kohtaaminen ja sosiaalinen tuki arjessa. Näkökulma* 33. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma33_kuusisto-arponen.pdf (Viitattu 13.5.2020.)
- Kuusisto-Arponen, Anna (2016b) Myötätunnon politiikka ja tutkimuseetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Soziologia* 53 (4), 396–415.
- Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta (1573/1993). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19931573> (Viitattu 11.4.2021.)
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> (Viitattu 11.4.2021.)
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttoliittisessä keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lister, Ruth (1997) *Citizenship. Feminist Perspectives*. Great Britain: Palgrave.
- Lister, Ruth (2003) *Citizenship. Feminist Perspectives*. Second edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Lister, Ruth & Williams, Fiona & Anttonen, Anneli & Bussemaker, Jet & Gerhard, Ute & Heinen, Jacqueline & Johansson, Stina & Leira, Arnlaug & Siim, Birte & Tobio, Constanza & Gavanas, Anna (2007) *Gendering citizenship in Western Europe. New challenges for citizenship research in a cross-national context*. Bristol: Policy Press.
- Maahanmuuttovirasto (2016) Vanhat tilastot. Turvapaikanhakijat. Yksintulleet alaikäiset, 1.1.–31.12.2015. <https://migri.fi/documents/5202425/6162150/2015+Turvapaikanhakijat+-+yksintulleet+alaik%C3%A4iset+%28fi%29> (Viitattu 21.1.2018.)
- Maahanmuuttovirasto (2020) Lehdistötiedotteet. Turvapaikanhakijoiden määrä on vähentynyt selvästi koronaepidemian aikana. https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/turvapaikanhakijoiden-maara-on-vahentynyt-selvasti-koronaepidemian-aikana (Viitattu 16.4.2020.)
- Marshall, Thomas Humphrey (1950) *Citizenship and Social Class*. Cambridge: University Press.
- Martiskainen, Taina (2009) Lasten vastaanotto uusien haasteiden keskellä – minkä tien Suomi valitsee? Teoksessa *Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa*. European Migration Network. http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf. (Viitattu 21.1.2019.)
- Martiskainen, Taina & Toivonen, Virve (2019) *Kotoutumisen polku. Ilman huoltajaa tulleiden lasten oikeudet, tarpeet ja palvelut*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 6/2019. https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Kotoutumisen_polku_.pdf (Viitattu 23.2.2020.)
- Mustonen, Henna & Alanko, Salli (2011) Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa Salli Alanko & Irma Marttinen & Henna Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Yksintulleet projektin loppujulkaisu. Helsinki: Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry, 11–19.
- Nivala, Elina (2006) Kunnan kansalainen yhteiskunnan kasvatuksellisenä ihanteena. Teoksessa Leena Kurki & Elina Nivala (toim.) *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan*. Tampere: Tampere University Press, 25–114.
- Nordberg, Camilla & Wrede, Sirpa (2015) Street-level Engagements: Migrant Families Encountering the Local Welfare State.. *Nordic Journal of Migration Research* 5 (2), 54–57.
- Pappi, Meira (2019) Turvapaikanhakijat ja suomalaisuus: kotouttamiskeskustelussa rakentuva kansallisuuden kuva. Teoksessa Eveliina Lyytinen (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolainstituutti, 253–276.
- Ronkainen, Jussi (2006) Monikansalaisuus ja monimuotoistuva suomalaisuus. Teoksessa Tuomas Martikainen (toim.) *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura ry, 237–256.
- Schubert, Carla (2007) *Monikulttuurisuus mielenferveystyössä*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sisäministeriö (2017) Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. <http://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset> (Viitattu 24.9.2017.)
- Tanttu, Tarja (2017) Sitten uskaltaa kertoa omista asioista enemmän – Maahanmuuttaja-asiakkaiden työvoimaneuvojan käsityksiä luottamuksen rakentamisesta asiantikeskustelussa”. Teoksessa Jonna Koponen & Lotta Kokkonen & Emma Kostianen & Ira A. Virtanen (toim.) *Prologi – puhevies-tinnän vuosikirja*. Jyväskylä: Prologos ry, 24–41
- Thomas, Stefan & Sauer, Madeleine & Zalewski, Ingmar (2018) *Unbegleitete minderjährige Geflüchtete. Ihre Lebenssituationen und Perspektiven in Deutschland*. (Kultur und soziale Praxis) Bielefeld: transcript Verlag.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 1.–3. painos. Helsinki: Tammi.

- Turner, Bryan (2001) The Erosion of Citizenship. *British Journal of Sociology* 52 (2), 189–209.
- Turtiainen, Kati (2009) Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 17 (4), 329–345.
- Turtiainen, Kati & Hiitola, Johanna (2015) *Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille. Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Turtiainen, Kati (2017) Pakkomuutto sosiaalityössä kohdattavana ilmiönä. Teoksessa Maija Jäppinen & Anna Metteri & Satu Ranta-Tyrkkö & Pirkko-Liisa Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Toinen painos. Kuopio: Unipress, 203–224.
- Turtiainen, Kati & Kokkonen, Tuomo & Viitasalo, Katri (2018) Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. *Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 26 (4), 343–360.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2020) Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden nuorten jälkihuollon yläikäraja nousee 25 vuoteen. https://tem.fi/-/koto-lain_muutos_jalkihuolto (Viitattu 11.7.2020.)
- Valtioneuvosto (2020) Valtioneuvosto vahvisti päätöksen 175 turvapaikanhakijan vastaanottamisesta Välimeren alueelta. Ajankohtaista. Sisäministeriö 27.2.2020. TIEDOTE 15/2020. https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1410869/valtioneuvosto-vahvisti-paatoksen-175-turvapaikanhakijan-vastaanottamisesta-valimeren-alueelta (Viitattu 16.4.2020.)
- Vuori, Jaana (2012) Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 235–236.
- Vuori, Jaana (2015) Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (4), 395–404.